

Prošlost

Edin Šaković

NEKOLIKO PODATAKA O MORTALITETU, POGINULIM I UMRLIM BOŠNJACIMA IZ GRAČANICE U JEDINICAMA AUSTROUGARSKE VOJSKE TOKOM PRVOG SVJETSKOG RATA

Među nesređenom i fragmentarno sačuvanom građom nekadašnjeg imamata džemata u Gračanici, koja se danas nalazi u Medžlisu Islamske zajednice Gračanica, zajedno sa arhivskom građom Kotarskog vakufsko-mearifskog povjerenstva, nalazi se i nekoliko matičnih knjiga – matica rođenih, umrlih i vjenčanih, te domovnica – popisa muslimanskih domova i njihovih članova. Ove su knjige za muslimansko stanovništvo ranije vodili džematski imami. Među tim matičnim knjigama nalazi se i matica umrlih za 1912.-1920. godinu. Riječ je o vrlo interesantnom historijskom izvoru koji se najvećim dijelom odnosi na period Prvog svjetskog rata (1914.-1918.) i doba tzv. prevrata – propasti austrougarske vlasti i uspostave organa Kraljevstva SHS u ovome gradu (1918.-1919.). U matici umrlih 1912.-1920. evidentirani su datum smrti muslimana i muslimanki s područja grada Gračanice, zatim njihova životna dob, kao i uzrok smrti. Zahvaljujući tome, moguće je donekle baciti svjetlo na život tadašnjih Gračanlija. Pri procjenama uslova života, zdravstvenih prilika i mortaliteta na području grada Gračanice tokom Prvog svjetskog rata, treba polaziti od či-

EDIN ŠAKOVIĆ:
NEKOLIKO PODATAKA O MORTALITETU,
POGINULIM I UMRLIM BOŠNJACIMA IZ
GRAČANICE U JEDINICAMA AUSTROUGARSKE
VOJSKE TOKOM PRVOG SVJETSKOG RATA

MINA KUJOVIĆ:
NEKI DETALJI O SMJENI VLASTI U GRAČANICI
KRAJEM NOVEMBRA 1918. GODINE

NIHAD HALILBEGOVIĆ:
O KANDIDATURI MUSTAFE MULALIĆA ZA
NARODNOG POSLANIKA GRAČANIČKOG SREZA NA
PETOMAJSKIM IZBORIMA, 1935. GODINE

SENAHID HADŽIĆ:
ADMINISTRATIVNO – TERITORIJALNI OKVIR
GRAČANIČKOG SREZA 1945. GODINE

njenice da je po popisu iz 1910. godine Gračani-
ca imala 4.222 stanovnika.

Mortalitet novorođene djece i djece u dobi
do tri godine bio je vrlo visok. U 1914. godini,
na primjer, u dobi do jedne godine umrlo je se-
damnaestero djece, od toga 12 muškog i 5 žen-
skog spola. U dobi od jedne do tri godine umrlo
je dvadesetero djece (8 muškog i 12 ženskog
spola), a u dobi od četiri do deset godina umrlo
je trinaestero djece (7 dječaka i 6 djevojčica).
Smrtnost djece porasla je u narednim godina-
ma, kada se kriza u "provinciji u pozadini" sve
više i više zaoštravala. Mortalitet novorođenčadi
i djece do tri godine bio je najveći u porodi-
cama slabijeg imovnog stanja, ali nije zaobilazio
ni one bogatije. Tako je, na primjer, 1913. godine
upisana smrt Feride, jednogodišnje kćerke Mu-
jage Kučukalića, trgovca i posjednika, jednog od
najbogatijih ljudi u Gračanici tog vremena. Iste
godine je evidentirana smrt trogodišnje Zine-
te, kćeri Suljage Prohića, imućnog posjednika.
Godine 1916. umro je Galib, jednogodišnji sin
Avdage Prohića – isto tako vrlo bogatog grača-
ničkog trgovca.

Po godinama, ukupno je upisano: 1912. go-
dine – 100 umrlih osoba; 1913. godine – 129
umrlih osoba; 1914. godine – 82 umrle osobe;
1915. godine – 122 umrle osobe; 1916. godine
– 130 umrlih osoba; 1917. godine – 106 umrlih
osoba; 1918. godine – 109 umrlih osoba; 1919.
godine – 91 umrla osoba.

Pored tekućeg broja upisa i datuma, te go-
dine rođenja, matičar je upisivao i uzrok smrti.
Ne tako često su evidentirane *starost* ili *slabost*; u
većini slučajeva su u pitanju razne bolesti. No-
vorodenčad su najčešće umirala od *kašlja*, a sta-
rija djeca, do deset godina, uglavnom od *prehla-
de*. Kod starijih su evidentirane sljedeće bolesti:
vrućica, debela, kolera na mehko, katar, plućni
katar, vodena bolest, upala pluća, kao i epidemij-
ske bolesti *suha* ili *sušica*, *tifus*, te *španjolka*, a u
nekim slučajevima i *sepsa*, *krzamak*, *zaduha* (as-
tma), kao i *padavica*. U prvoj polovici 1915. go-
dine, sudeći po velikom broju smrtnih slučaje-
va, vladala je prava epidemija sušice. U oktobru i
početkom novembra 1918. bilo je petnaest smr-

tnih slučajeva od vrućice, dok je u decembru
iste godine harala zloglasna *španjolka*, od koje
je umrlo 35 - 40 osoba. Ova opaka bolest vlada-
la je i početkom 1919. godine, kada je umrlo pe-
tnaestak osoba. Iste godine je evidentirano pet
smrtnih slučajeva od tifusa. Zabilježena je i smrt
pri porođaju (Fata Trutović 1912.), a bilo je i par
nesretnih slučajeva: Akif Koprić, sin Alije (ro-
đen 1883.), 1919. je "upao sa trešnje" i preminuo.
Osamnaestogodišnji Fočak Omer je 15. 10. 1919.
"poginuo na testu u Sokolu". U narodu je ostalo
sjećanje na taj događaj: Omer je prevezio poštu
kada su ga na Bukvi napali razbojnici (ostaci tzv.
"zelenog kadra"). Pucajući, oni su ubili i Ome-
ra i konje. Godine 1917. upisana je smrt Salke
Đumišića Odošića, za kojeg je navedeno da je
"umro u Kaznenom Zavodu u Zenici".

U matici umrlih 1912. - 1920. upisana je i
smrt Gračanlija koji su bili mobilizirani u au-
stro-ugarsku vojsku, i to na osnovu primljenih
dopisa od nadležnih vojnih organa. Matičar je
u rubriku "Uzrok smrti" uglavnom upisivao *po-
ginuo u ratu* ili *umro u vojsci*, kao i broj dopi-
sa. Ovom prilikom donosimo spisak Gračanlija,
koji su poginuli u borbama ili su umrli kao voj-
nici bosanskih regimenti austro-ugarske carske i
kraljevske vojske, kako na frontu, tako i u "špita-
lju", vojnoj bolnici, ili pak na "urlapu", odsustvu.
U prvu rubriku upisan je broj pod kojim su za-
vedeni u maticu umrlih; u drugu rubriku je upi-
san datum smrti, u treću prezime i ime umrlog,
u četvrtu godinu rođenja, a u petu uzrok smrti.
U matičnoj knjizi postoji, istina, još i rubrika u
koju je upisivano ime roditelja umrlog, no – ba-
rem što se tiče poginulih vojnika – matičar je
u najvećem broju slučajeva propustio da upiše
ime oca, a upisivao je broj dopisa kojim je javlje-
na smrt. U matici umrlih za period 1914. - 1918.
godine upisano je ukupno 46 Gračanlija – Bo-
šnjaka koji su poginuli ili umrli kao vojnici. Nije
poznato da li je i koliko bilo poginulih Gračan-
lija pravoslavne vjere, ali se ipak može zaključiti
da je iz samoga grada poginuo dosta veliki broj
vojno-sposobnih muškaraca u odnosu na uku-
pan broj stanovnika.

Prilog: tabela na narednoj stranici

GRAČANIČKI GLASNIK

Broj	Datum smrti	Ime i prezime	God. rod.	Uzrok smrti
74	16. oktobra 1914	Letić Bego	1890.	Poginuo u ratu
75	juli 1914.	Čamdžić Hasan	1894.	Poginuo u ratu
59	21. juni 1915.	Šečić Mustafa (Mujo)	1893.	Umro u Vinkovcima
101	Krajem marta 1915.	Smajilbašić Avdo	-	Poginuo u ratu
102.	4. april 1915.	Kruškić Mustafa	1894.	“ “
103	20. maj 1915.	Čajić Mehmed	1885.	“ “
104.	20. maj 1915.	Mehinović Hamdija	1887.	“ “
105	10. juni 1915.	Šarić Redžo	1891.	“ “
106	5. august 1915.	Mujkić Hasan	1883.	“ “
107	10. juli 1915.	Aliefendić Bego	1889.	“ “
108	30. mart 1915.	Topić Mehmed	1884.	“ “
109	10. oktobar 1915.	Poturalić Avdo	1895.	“ “
110	15. oktobra 1915.	Fočak Ahmet	1895.	“ “
111	29. jula 1915.	Imamović Hasan	1881.	“ “
112	31. decembra 1915.	Salihefendić Hamza	1885.	Poginuo u 26. dom. pješ. puku
72	30. mart 1916.	Bešlagić Mustafa	1896.	Poginuo u ratu
73	16. maj 1916.	Šabić Arif	1893.	“ “
91.	10. IX 1916.	Haskić Ibro	1875.	Umro u Budimpešti od tuberkuloze, 16. špitalj
114	17. IX 1916.	Jusufović Mustafa	1887.	Umro na urlapu
115	21. august 1916.	Duraković Ahmet	1889.	Poginuo u ratu
116	23. april 1916.	Junuzović Arif	1876.	Umro u Sarajevu
117	16. oktobar 1916.	Mesutović Sejdo (Jusufović)	1885.	Umro u g. 9. špitalju
119	14. august 1916	Šarić Ibrahim	1886.	Poginuo u Gracu
120.	26. juli 1916.	Fazlić Husejn	1894	Poginuo u ratu
121	1. oktobar 1916.	Mulavdić Ago	1890	“ “
122	31. august 1916.	Karahasanović Mujo	1882.	“ “
133	6. novembar 1916.	Girotić Mustafa	1882.	Poginuo u ratu
15.	31. august 1917.	Sakalaš (Rašida) Salih	1883.	Poginuo u ratu
28	21. januar 1917.	Osmanhodžić Ševko	1897.	“ “
57	1. maj 1917.	Bajrić Hazim	1897.	Poginuo na Tirolu
58	26. maj 1917.	Jukan Ibro	1885.	“ “
59.	23. august 1917.	Mehinović Meho	1884.	Poginuo u ratu
97	3. mart 1917.	Šarić (Murata) Bajro	1884.	Umro u Beču
99	24. septembar 1917	Đulić Ago	1894	Umro u vojsci
100	22. maj 1917.	Trutović Husejn	1872.	“ “
101	20. oktobar 1917.	Agić Zajim	1891.	“ “
93	9. januar 1918.	Kamarić Mujo	1873.	Umro u vojsci
94	12. mart 1918.	Đulić Mustafa	1878.	“ “
95	16. januar 1918.	Žunić Husejn	1895.	“ “
96	8. april 1918.	Hasur Rašid	1899	“ “
97	18. april 1918.	Čebić Mehmed	1895.	Umro u vojsci
98	17. juni 1918.	Šabić Mehmed	1893.	“ “
99	12. juni 1918.	Ramić Mujo	1873.	“ “
101	14. juni 1918.	Grbešić Idriz	1895.	Umro u vojsci
102.	5. juni 1918.	Trutović Hasan	1883.	“ “
103	21. august 1918.	Osmanhodžić Meho	1883.	“ “

(Iz matične knjige umrlih za godine 1912. – 1920.)